

SREBRNI NOVAC KRALJA BALEJA IZ RISNA (CRNA GORA)

Članak opisuje primjerak rijetke srebrne kovanice kralja Baleja. Cilj je članku povećati numizmatičke baze podataka za proučavanje tog zagonetnog vladara. Balej se ne spominje u postojećoj numizmatičkoj literaturi, ali kovao je vrlo mnogo brončanog novca koji se proširio velikim dijelom istočne jadranske obale i dalje. Kovao je i srebrni novac na kojem je upisana i titula kralja.

Slika 1.

Kovanica koju opisujemo (slika 1.) pripada standardnom tipu srebrne kovanice kralja Baleja. Isti se tip može naći i na brončanom i na srebrnom novcu te se obično ukratko naziva *risanski tip* (*Rhizonian type*). Taj je naziv predložio Evans, koji je prvi počeo razlikovati dva tipa kovanica kralja Baleja te ih nazvao prema njihovoj pretežitosti u lokalnim nalazištima u Risnu i na otoku Hvaru (*hvarski tip - Pharian type*).¹ Neki autori radije ih opisuju oznakama poput *tip novca s titulom kralja*, ili slično.²

Avers: Muška glava bez brade, pretpostavlja se da prikazuje kralja Baleja, okrenuta ulijevo, s kratkom valovitom kosom te istaknutim crtama lica koje prikazuju zrelog muškarca.

Revers: Lik Artemide koja se energično kreće ulijevo, ogrnuta u kratki naborani hiton, obučena u čizme, u desnoj ruci drži ispred sebe plamteću baklju, a u lijevoj se ruci jedva naziru dva duga koplja, kakva se obično prikazuju iza njezine glave i ispred lijeve noge.

Lijevo, ispred lika Artemide, vide se nejasni tragovi natpisa.

Natpis na srebrnim i brončanim kovanicama risanskoga tipa obično se sastoji od dva dijela koji se protežu vertikalno sa svake strane Artemidina lika: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΛΛΑΙΟΥ. Već je Brunšmid opisao dva tipa natpisa na srebrnim kovanicama, na kojima se svaka riječ nalazi ili s jedne ili s druge strane lika Artemide.³

¹ Evans, 1880., 296. Brunšmid, 1898., 76-77, potvrdio je takvu klasifikaciju pa je nakon toga ona najčešće prihvaćena.

² Npr. Marović, 1988., str. 86.

³ Brunšmid, 1898., 80, br. 11 i 12.

Kako pokazuje fotografija aversa, promjer je kovanice oko 17 mm. Njezina težina nije poznata.

Sjaj te kovanice upućuje na to da ima relativno mnogo srebra u leguri iz koje je iskovana. Srebrni novac kralja Baleja izrađivao se od vrlo nejednakih kvaliteta metala. Neki primjerci izrađeni su od relativno visoko kvalitetne legure, na primjer primjerak u Britanskom muzeju (vidi sliku 2.⁴) ili najveći od četiri primjerka u Arheološkom muzeju u Splitu (vidi sliku 3.⁵). Neki drugi primjerci izrađeni su od legure s malo srebra pa se doimlju kao da su iskovani od bronce, kao što su primjerci u Arheološkom muzeju u Zagrebu i u Narodnom muzeju u Beogradu.⁶

Slika 2.

Slika 3.

Dio je te kovanice odrezan, što je smanjilo njezinu površinu i težinu gotovo za 20 %. Izgled površine reza na fotografiji aversa pokazuje da je rez učinjen jednim potezom nekog oštrog alata. Iz položaja reza čini se da se želio sačuvati lik kraljeve glave. Ne može se utvrditi kad je rez načinjen: da li je izveden blizu vremena kad je novac iskovan i dok je još bio u uporabi, čime bi njegovi „razlomci” od jedne petine i četiri petine mogli imati neku vrijednost i funkciju, ili je rez načinjen u nekom kasnijem trenutku. Ovo je jedina sačuvana srebrna kovanica kralja Baleja na kojoj se vidi takva vrsta oštećenja.

I kraljeva glava i lik Artemide doimlju se stješnjenima unutar kovanice. Nije poznato je li rub te kovanice ostrugan, čime se smanjila njezina površina, ili je kovanica izlivena

⁴ BMC Thessaly to Aetolia, 81, br. 5, Pl.XIV/13.

⁵ Marović, 1976., 231, br. 1, Tab. IV/4, također Marović, 1988., br. 276.

⁶ Rendić-Miočević, 1973., Kralj Balajos, br. 2., iz Staroga Grada (Pharos), Hvar; Ujes, 1993., 1. kumulativni nalaz, br. 6, iz Risna.

tako da bude malo manja od kalupa potrebnih za potpuni otisak. To se može usporediti s dobro sačuvanim otiskom čitavog kalupa (vidi sliku 3.), te s najboljim sveukupno sačuvanim primjerkom u Imhoof-Blumer (1885).⁷

Detalji na obje strane kovanice nisu potpuno oštri. Čini se da nisu postali neoštri zbog trenja površine tijekom korištenja novca nego je to vjerojatnije posljedica kovanja iz kalupa koji su već bili istrošeni.

Kraljeva glava na aversu ima isti naglašeni orlovski nos i karakterističnu frizuru kao i drugi poznati primjerci. Međutim, detalji nisu jasni pa je teško provjeriti je li ova kovanica iskovana iz istog kalupa za avers kao i neki drugi poznati primjerci. Kalup za kovanje reversa primjetno je drugačiji od kalupa za kovanice koje se ovdje prikazuju ili navode kao *comparanda*.

Nije poznato vrijeme kad je otkovan ovaj primjerak, ali zna se da je u 1980-im godinama bio u posjedu stanovnika Risna koji ga je pokazao mojem ocu, profesoru Alojzu Ujesu, te mu dopustio da snimi fotografije koje služe kao ilustracije ovom članku. Daljnja sudbina kovanice nije poznata.

Čini se da je ovo treći srebrni novac kralja Baleja pronađen u Risnu.⁸ Vlasnik je rekao da je novac pronađen u priobalnim poljima poznatim kao Carine, gdje se nalazi donji grad drevnoga Rhizona. To je mjesto već dugo poznato kao bogato nalazište kovanica, tamo je nađeno nekoliko ostava kovanica, s tog mjesta potječu kumulativni nalazi, a i mnogi pojedinačni nalazi, uglavnom brončanih kovanica kralja Baleja.⁹

Autori slika i prava na njihovo objavljivanje:

1. Fotografije snimio profesor emeritus Alojz A. Ujes; digitalizirani negativni izvorno crno-bijelog filma od 35 mm. Prava: CC BY-NC 4.0.
2. Upotrebu „izvorno digitalnih” fotografija u znanstvene svrhe odobrio mi je British Museum Coin Cabinet 2003.g. na moj zahtjev. Prava: CC BY-NC 4.0.
3. Podrijetlo: *Marović*, 1976., 231, br. 1, Tab. IV/4. Prava: Digitalizirao DAI, licencija EU za slobodan uvid, uz upotrebu načela „fer korištenja”.

Literatura:

- *Brunšmid, J.*, 1898., Die Inschriften und Münzen der griechische Städte Dalmatiens, Abhandlungen des Archaeologisch-Epigraphisches Seminares der Universität Wien, Heft 13, Beč.
Prava: autorsko pravo nije zaštićeno, CC0, javna domena u SAD, digitalizirao Google: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=coo.31924029784091;view=1up;seq=5>
- *Evans, A. J.*, 1880., On some recent discoveries of Illyrian coins (O nekim novijim otkrićima ilirskog novca), NC² 20, 269-302.

⁷ Slika br. 3.: *Marović*, 1976., 231, br. 1, Tab. IV/4; najbolje sačuvani primjerak: *Imhoof-Blumer*, 1885., 20, Taf. II/19, u Bibliografiji dajem link na tu tabelu.

⁸ Druga dva primjerka: *Rendić-Miočević*, 1967., br. 1; *Ujes*, 1993., 1. Kumulativni nalaz, br. 6.

⁹ Za literaturu i detalje o nalazima novca u Carinama vidi *Ujes Morgan*, 2012., posvuda, osobito str. 115.-116., 125.-128.

Prava: autorsko pravo nije zaštićeno, CC0, javna domena u SAD, digitalizirao Google:
https://books.google.com/books?id=9pgy0BZy8C&pg=PA269&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

- *Imhoof-Blumer, F.*, 1885., *Porträtköpfe auf antiken Münzen hellenischer und hellenisierten Völker mit Zeittafeln der Dynastien des Altertums nach ihren Münzen*, Leipzig.

Prava: autorsko pravo nije zaštićeno, CC0, javna domena u SAD, digitalizirao www.Archive.org.

Vidi Ballaios AR Obv. u Taf. II/19:

https://archive.org/stream/bub_gb_Vp6616uifkEC#page/n103/mode/2up

- *Marović, I.*, 1976., *Iz Numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Splitu (Quelques pièces de monnaie de la Collection numismatique du Musée archéologique de Split)*, *Godišnjak Centra za Balkanološka ispitivanja (Annual of the Centre for Balkan Studies)* 11 (13), Sarajevo, 221-244.

Prava: digitalizirao DAI, slobodan pristup, korišten prema načelu "fer korištenja":

<http://www.anubih.ba/godisnjak/izdanja/Godisnjak%2013.pdf>

- *Marović, I.*, 1988., *Novac ilirskog dinasta Baleja (ΒΑΛΛΑΙΟΣ) u Arheološkom muzeju u Splitu*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 81, Split, 81-145.

- *Rendić-Miočević, D.*, 1967., *Prilog emisijama srebrnog novca ilirskog kralja Baleja. Uz dva neobjavljena primjerka (Contributions aux émissions du roi Ballaios - deux exemplaires inédits)*, *Numizmatičke vijesti*, n. s. 14 (25) (Zagreb), 1-7.

Prava: fer korištenje u skladu s politikom autorskih prava www.Academia.edu copyright policy.

Pretpisak članka digitaliziran je, pa su na donjoj web stranici brojevi stranica 353-357:

http://www.academia.edu/15540123/Iliri_i_anti%C4%8Dki_svijet_Ilirolo%C5%A1ke_studije_Povijest_-_arheologija_-_umjetnost_-_numizmatika_-_onomastika_The_Illyrians_and_the_Classical_World_A_Synthetic_Review_Les_Illyriens_et_le_monde_antique

- *Rendić-Miočević, D.*, 1973., *Ilirski vladarski novci u Arheološkom muzeju u Zagrebu (Monnaies des rois illyriens au Musée archéologique de Zagreb)*, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. ser., 6-7, 253-267.

Prava: fer korištenje u skladu s politikom autorskih prava www.Academia.edu.

http://www.academia.edu/15629103/Ilirski_vladarski_novci_u_Arheolo%C5%A1kom_muzeju_u_Zagrebu_R%C3%A9sum%C3%A9_Monnaies_des_rois_illyriens_au_Muse%C3%A9_arch%C3%A9ologique_de_Zagreb

- *Ujes, D.*, 1993., *Novac kralja Balajosa i risanske kovnice iz Narodnog muzeja u Beogradu (Le monete del Re Ballaios e della zecca Rizonia al Museo Nazionale di Belgrado)*, *Numizmatičar*, 16., Beograd, 5-36.

Prava: fer korištenje u skladu s politikom www.Academia.edu policy, CC BY-NC 4.0.

http://www.academia.edu/16968466/Le_monete_del_re_Ballaios_e_della_zecca_rizonia_al_Museo_Nazionale_di_Belgrado_Novac_kralja_Balajosa_i_risanske_kovnice_iz_Narodnog_muzeja_u_Beogradu_Numizmatičar_16_National_Museum_Belgrade_and_Serbian_Numismatic_Society_1993_pp_7-36

- *Ujes Morgan, D.*, 2012., *Ancient Greek Coin Finds from Risan (Montenegro) (Nalazi starog grčkog novca iz Risna /Crna Gora/)*, *L'Illyrie méridionale et Épire dans l'Antiquité*, V – Actes du 5ème Colloque international de Grenoble (8-11 octobre 2008), réunis par Jean-Luc Lamboley et Maria Paola Castiglioni, Paris, 115-132.

Prava: fer korištenje u skladu s politikom www.Academia.edu, CC BY-NC 4.0.

http://www.academia.edu/525948/Ancient_Greek_Coin_Finds_from_Risan